

сѣтару духовну, културну и књижевну баштину одева у *ново* рухо, дајући старим темама, мотивима и књижевним жанровима нови семантички, садржински и формални потенцијал. Значај зборника огледа се и у томе што утире пут новим научним истраживањима, како из области савремене књижевности, тако и из медијевалистичке гране проучавања. Аутори отварају широк спектар научних тема, мотива, проблема, питања, којима не допуштају да остану на граници апоричности већ својим рефератима пружају конкретне и плодносне одговоре на постављена научна питања.

Сара НЕМАТ

HABENT SUA FATA LIBELLI

Светлана Томин, *Где је Буђановачко јеванђеље? Порекло и судбина једне рукописне књије*, Академска књига, Нови Сад 2021

Монографија *Где је Буђановачко јеванђеље? Порекло и судбина једне рукописне књије* Светлане Томин посвећена је вишестраном проучавању изгубљеног *Буђановачког јеванђеља*, рукописа из 1548. године, чија се вредност за српску културу и писменост односи како на значај који једна стара, рукописна књига сама по себи има, тако и на чињеницу да се оно сматра доказом постојања пете инкунабуле штампарије Црнојевића, *Цетињског четвороеванђеља*. Цитати Боривоја Маринковића, Ђорђа Сп. Радојичића, Митра Пешикана и Лазара Чурчића, наведени на самом почетку књиге, ту референтну вредност *Буђановачког јеванђеља* уводе као питање подједнако важно као и питање самог проналаска буђановачког рукописа. То су, уједно, две велике теме којима се ауторка у свом делу бави – књига је, како она сама на једном месту каже, написана са намером да се *Буђановачко јеванђеље* пронађе и да се његовом детаљном анализом да одговор на још нерешена питања везана за стару српску књигу.

О току предузетог истраживања, изворима грађе и основним подацима о рукопису који је предмет студије ауторка обавештава читаоца у Предговору (9–10), који је, пре свега, обележен изразима дубоке захвалности претходницима, нарочито професору Боривоју Маринковићу, коме књигу и посвећује, посебно истичући допринос његовог рада за настанак сопствене монографије. Етапе потраге за рукописним *Буђановачким јеванђељем* представљене су у седам насловљених поглавља посвећених суштинским питањима предузетог истраживања: I Рукопис. Историјат. Опис (11–39); II О личностима и појмовима везаним за *Буђановачко јеванђеље* (39–65); III О преписивању са издања Црнојевића

(65–77); IV Питање штампаног *Цетињскої четворојеванђеља* (77–115); V Да ли је *Буђановачко јеванђеље* препис са *Четворојеванђеља* штампаног на Цетињу (115–135); VI У потрази за *Буђановачким јеванђељем* (135–151); VII Закључак (151–161). Остатак садржаја монографије чине Завршна напомена (160), посебно драгоцени Прилози (фотографије белешака Ђорђа Сп. Радојичића о *Буђановачком јеванђељу* и самог рукописа) (163–201), списак Важније литературе о *Буђановачком јеванђељу* (201–209) и Регистар имена и географских назива, који омогућава бржи приступ одређеним темама у већ веома прегледном и систематичном тексту (209–214).

Свако поглавље представља један део сложене приче овог рукописа. Своју потрагу за *Буђановачким јеванђељем* Светлана Томин започиње од првих објава о његовом постојању, од изјава његовог највећег и најзаслужнијег проучаваоца Ђорђа Сп. Радојичића, тј. од 23. октобра 1937. године. Прво поглавље књиге, Рукопис. Историјат. Опис, настоји да да најпотпунију информацију о путу који је *Буђановачко јеванђеље* превазишло од ормана допсинског протојереја Младена Ћирића до Ђорђа Сп. Радојичића, захваљујући коме је рукопис сачуван од отуђења и заборавља. Пратећи трагове у дневној штампи, администрацији, научним публикацијама, као и у преписци личности које се доводе у везу са *Јеванђељем*, Светлана Томин читаоцу предочава узбудљиву причу о његовом проналаску и поновном губљењу, при чему осветљава и читаву палету личности које су имале удела у исписивању судбине ове старе књиге (Младена Ћирића, Лазара Станимировића, Алексе Ивића, Томе Максимовића, патријарха Гаврила Дожића, Ђорђа Сп. Радојичића), као и мотиве њиховог делања. Посебна пажња посвећена је белешкама и фотографијама које је пре Другог светског рата сачинио Ђорђе Сп. Радојичић, а које данас, с обзиром на то да је рукопис изгубљен, представљају најдрагоценије сведочанство о његовом постојању. Захваљујући широком сагледавању прилика и дешавања, прво поглавље књиге читаоца веома добро информисе о историјату рукописа, при чему списак прегледане грађе оставља дубок утисак, и веома добро га упознаје са самим рукописом и записом чији се значај везује за постојање непронађеног *Цетињскої четворојеванђеља*.

Друго поглавље функционише као својеврсни енциклопедијски речник најважнијих појмова и личности везаних за *Буђановачко јеванђеље*. У њему су дати подаци о књижевним и географским појмовима, *Јеванђеље као књија* и *Буђановци*, као и подаци о писару, презвитеру Вуку, налогодавцу преписивања, митрополиту Лонгину, проналазачу рукописа, Младену Ћирићу, његовом власнику од 21. новембра 1939. године, патријарху Гаврилу Дожићу, и дародавцу Томи Максимовићу, као и о његовом најпосвећенијем проучаваоцу, Ђорђу Сп. Радојичићу. Битно је напоменути да поједини делови овог поглавља представљају и резултате

научних расправа поводом одређених питања, попут идентитета презвитера Вука који је у Буђановцима 1548. преписао *Четворојеванђеље*, или пак студиозно сагледавање карактера и деловања одређених особа, попут патријарха Гаврила и Томе Максимовића, у широком контексту њиховог времена и прилика, а све са циљем да се проникне у непознанице овог књижевног и културног феномена.

Након представљања рукописа, његовог историјата и заслуга појединаца за оно што о њему данас знамо, наредна три поглавља баве се питањима која извиру из записа презвитера Вука, а према којем је *Буђановачко јеванђеље* препис са *Четворојеванђеља* штампаног на Цетињу. Светлана Томин и овом проблему приступа врло систематично, сагледавајући га са више аспеката. Прво питање које ауторка разматра односи се на уочавање заступљености цетињских издања као изворника, предложака рукописних књига. Представивши основна сазнања о појави преписивања штампаних књига у средњем веку код нас, према којима је веза између штампаних и рукописних књига уочљива и чврста, не само на примеру текста него и илустрација, ауторка посебно истиче податак да су књиге из штампарије Црнојевића често биле преписиване и веома цењене због својих естетских вредности и високе поузданости текста. Заједно са списком у науци познатих рукописних књига насталих преписивањем са цетињских штампаних издања, овај податак добија вредност својеврсне потврде да је *Буђановачко јеванђеље* могло настати преписивањем *Цетињског четворојеванђеља*, тј. да такав случај, у историји српске средњовековне књиге, не би представљао изузетак.

У складу са тим, наредно питање које се поставља јесте постојање штампаног *Цетињског четворојеванђеља* које се данас сматра непронађеним. Настојећи да му ухвати траг, ауторка предузима истраживање обимне грађе у којој би се могао налазити његов спомен и прави преглед литературе у којој се оно бележи и не бележи, а затим пажњу посвећује проучаваоцима који су мишљења да је пета цетињска инкунабула била штампана и да је запис *Буђановачког јеванђеља* непобитан доказ њеног постојања. У оквиру овог, четвртог, поглавља процењује се и аутентичност записа презвитера Вука, при чему се указује на тачност његовог датирања, што повећава могућност оцењивања записа као поузданог и када је реч о другим подацима у њему изнетим. Ауторка анализира ставове Е. Љ. Немировског, ауторитета који је био мишљења да се презвитеру Вуку не може веровати, указујући и на изјаве у којима је Немировски остављао могућности за постојање пете инкунабуле Црнојевића, као и на примере када је запис за овог научника имао вредност документарног сведочанства о једној књизи. Постојање *Цетињског четворојеванђеља* осветљава се и навођењем других доказа – записа с краја шеснаестог века, преписке Јернеја Копитара и Вука Стефановића Карацића, поздравног говора књаза Данила поводом четиристоте годишњице штампарије

Црнојевића, запажања Лазара Чурчића о оквирима илустрација цетињског *Окѣоиха*, мишљења Лазара Томановића о потреби штампања јеванђеља као богослужбене књиге, помена *Четѣворојеванђеља* код Миленка Д. Ђурића. Сваки наведени доказ о постојању *Четѣворојеванђеља* прати и сагледавање његовог статуса у научном свету, образложење због чега се сматра истинитим и веродостојним, тако да читалац врло исцрпно бива обавештен о свим сегментима овог проблема.

Да ли је Буђановачко јеванђеље ѣрејис са четѣворојеванђеља щѣамѣаной на Цетѣињу? – најзначајније је питање које се поставља у вези са тврдњама Вуковог записа. Светлана Томин на њега даје одговор, узимајући у обзир мишљења ранијих проучавалаца (Немировски, В. Савић, М. Пешикан, К. Мано-Зиси, Љ. Стојановић, П. Панаитеску, Ђ. Сп. Радочић, Д. Грбић, К. Шкорић) који су се бавили утврђивањем предлошка како самог *Буђановачкој јеванђеља*, тако и осталих рукописних јеванђеља XVI века (*Беоѣраској*, *Влацкој*, *Мркѣиначкој*, *Рујанској*), али и проблемом предлошка поговора *Буђановачкој* и *Влацкој јеванђеља*, односно карактеристикама Макаријевих предговора и поговора. С циљем доласка до што потпунијег сазнања ауторка приступа поређењу *Буђановачкој јеванђеља* са *Влацким четѣворојеванђељем*, које се у литератури најчешће наводи као његов могући изворник, и уочава три значајне разлике међу њима (постојање тзв. слова крсних и записа о симболима јеванђелиста у *Буђановачком*, а непостојање у *Влацком*, *Рујанском*, *Беоѣраском* и *Мркѣиначком јеванђељу*, различита интерпункција и акценти), што за последицу има јасније одређење смера будућих истраживања. Поводом овог питања ауторка проговара и у Завршној напомени закључујући да ће се природа везе између ова два јеванђеља моћи одредити тек онда када *Буђановачко јеванђеље* буде пронађено.

Последње поглавље књиге враћа се причи о историји *Буђановачкој јеванђеља* представљајући кључна дешавања у вези са њим у послератном периоду, након 1946. и патријарховог повратка у земљу. Пратећи помене овог рукописа ауторка настоји да реконструише след догађаја везаних за његово појављивање и губљење, као и да укаже на места где би се оно данас могло налазити. У складу са својом намером, ауторка велику пажњу посвећује вишегодишњем спору између Српске православне цркве и наследника патријарха Гаврила, а поводом расподеле патријархове оставштине, који је посебно важан с обзиром на чињеницу да се после патријархове смрти *Буђановачком јеванђељу* губи готово сваки траг. Констатујући да је према документацији о вансудском поравнању патријархова библиотека припала Српској православној цркви, а да *Буђановачко јеванђеље* и даље није пронађено, ауторка закључује да је питање места где се оно данас налази и даље отворено.

Закључак је обележен изричитом тврдњом да је цетињска штампарија објавила и *Четѣворојеванђеље*, за шта се као кључни доказ узима

запис на *Буђановачком јеванђељу*, чиме се Светлана Томин придружује кругу проучавалаца који чине Ђорђе. Сп. Радојичић, Боривоје Маринковић, Лазар Чурчић, Митар Пешикан... У њему се даје и кратак осврт на кључна питања и дате одговоре који потврђују изнето мишљење, пре свега, на питање (не)оправданости неповерења у запис презвитера Вука. На самом крају, подсећајући да штампаног *Цетињског четворојеванђеља* нема, као што нема ни рукописног *Буђановачког јеванђеља*, Светлана Томин, дајући за пример пронађене старе књиге, изражава наду да ће и њихове судбине имати исти епилог. Иста нада поновљена је и у Завршној напомени с истицањем значаја који би ти проналасци имали за наша сазнања о старој српској књизи.

Сагледана у целини монографија *Где је Буђановачко јеванђеље? Порекло и судбина једне рукописне књиге* Светлане Томин пред читаоца износи све што се о *Буђановачком јеванђељу* данас може знати и закључити, при чему се врло јасно обележавају она питања која и даље остају отворена уз дате смернице за њихово решавање. Тиме она постаје још једна карика *ланца науке*, чији значај ауторка у Предговору истиче, важан допринос у истраживању ове теме и велики замах и подстрек њеним будућим истраживачима. Две ствари поводом ове књиге остављају дубок утисак – прегалачки труд уложен у прегледање и разматрање обимне грађе и литературе који је ауторка уложила и топли и несебични изрази захвалности особама које су јој у раду помогле. Такође, систематично и једноставно излагање, које се темељи на врло помном сагледавању чињеница и упорном трагању за одговорима на кључна питања, чини да научна сазнања о једној изгубљеној рукописној и једној непронађеној штампаној старој књизи читаоцу заличе на динамичну причу о трагању за несталим јунаком, која својом узбудљивошћу и сложенешћу неодољиво подсећа на какво детективно штиво.

Николина ТУТУШ